

Класифікація грошових потоків підприємств торгівлі

Головко Т.В.

аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету

Статтю присвячено питанню класифікації грошових потоків підприємств торгівлі. Здійснено критичний огляд існуючих систем класифікаційних ознак грошових потоків. Установлено особливості фінансово-економічної діяльності торговельних підприємств, що безпосередньо впливають на формування їх грошових потоків; відповідно до цього, запропоновано додаткові класифікаційні ознаки та сформовано узагальнену систему класифікаційних ознак грошових потоків підприємств торгівлі.

Ключові слова: грошові потоки, класифікація грошових потоків, торговельні підприємства, якість грошових потоків, рівень збалансованості, рівень ризику, рівень синхронізації, вид операційної діяльності.

Головко Т.В. КЛАССИФИКАЦИЯ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ

Статья посвящена вопросу классификации денежных потоков предприятий торговли. Осуществлен критический обзор существующих систем классификационных признаков денежных потоков. Установлены особенности финансово-экономической деятельности торговых предприятий, которые непосредственно влияют на формирование их денежных потоков; в соответствии с этим, предложены дополнительные классификационные признаки и сформирована обобщенная система классификационных признаков денежных потоков предприятий торговли.

Ключевые слова: денежные потоки, классификация денежных потоков, торговые предприятия, качество денежных потоков, уровень сбалансированности, уровень риска, уровень синхронизации, вид операционной деятельности.

Holovko T.V. CLASSIFICATION OF COMMERCIAL ENTERPRISES' CASH FLOWS

The article is devoted to the classification of cash flows trade. The critical review of existing classifications of cash flows. Established features of financial-economic activity of commercial enterprises that directly influence the formation of their cash flows; Accordingly, the proposed additional classification criteria and formed the generalized system of classifications of cash flows trade.

Keywords: cash flow, classification of cash flows, commercial enterprises, the quality of cash flow, level of balance, risk level synchronization type operations, level of balance, risk level, synchronization level, types of operating activities.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Грошові потоки є важливою категорією процесу здійснення управлінської діяльності на підприємстві. Для забезпечення фінансової стійкості підприємств, безперервного процесу його функціонування та зростання необхідним є впровадження ефективної системи менеджменту грошових потоків. Для реалізації цього завдання важливим є визначення системи класифікаційних ознак грошових потоків підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми класифікації грошових потоків висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних учених, серед них: Т. Райс та Б. Койлі, А. Дамодаран, І.О. Бланк, А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, О.О. Терещенко, Л.О. Лігоненко та Г.В. Ситник, М. Циган, М.П. Федішин, С.М. Семенова, Заремба Є.М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі питання щодо

класифікації грошових потоків у процесі їх управління на підприємствах торгівлі висвітлено недостатньо, що і вимагає подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування системи класифікаційних ознак грошових потоків для підприємств торгівлі з урахуванням особливостей їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед учених не сформовано єдиного підходу до формування класифікаційних ознак грошових потоків, за якими здійснюється їх розподіл. Класифікації грошових потоків у наукових дослідженнях різних авторів за певними ознаками є схожими, проте наявними є і певні відмінності, і різна оцінка необхідності класифікації грошових потоків за тією чи іншою ознакою.

Т. Райс та Б. Койлі розглядають чистий традиційний та операційний грошові потоки

[1, с. 542]. Критерій такого розподілу не формулюється, проте з позицій управління виділення таких видів є важливим, оскільки характеризує зміни у залишку грошових коштів за певний період, приблизне надходження грошових коштів від виробничої діяльності та суму фактичних надходжень (витрат) грошових коштів від операцій за певний період відповідно.

А. Дамодаран розглядає вільний грошовий потік фірми та вільний грошовий потік на власний капітал [2, с. 467]. Такі види грошових потоків використовуються при інвестиційній оцінці підприємства, зокрема при оцінці вартості підприємства та оцінці акціонерної вартості, при цьому оцінюються як власний, так і позиковий капітал або лише власний відповідно.

Найбільш поширеним серед зарубіжних учених та практиків у процесі управління підприємством є розподіл його грошових потоків за видами господарської діяльності, а саме: операційний, інвестиційний фінансовий; також виділяється загальний, чистий, вільний та чистий вільний грошові потоки.

А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, О.О. Терещенко класифікують грошові потоки за такими ознаками: вид фінансово-господарської діяльності, масштаб діяльності, зміна залишків грошових коштів – резерву ліквідності (вплив на майно), валюта деномінації, значимість грошових потоків, розподіл у часі [3, с. 60]. Ми вважаємо доцільним виділення такої ознаки класифікації грошових потоків, як значимість, оскільки в процесі фінансового менеджменту важливим є розмежування грошових потоків на вказані пріоритетні, другорядні та обслуговуючі з метою організації найбільш ефективного режиму функціонування підприємства. Важливою є й ознака розподілу в часі, оскільки при структуруванні грошових потоків необхідно враховувати вартість грошей у часі що є важливим при управлінні грошовими потоками, що генеруються в довгостроковому періоді.

Однією з найбільш широких є класифікація грошових потоків І.О. Бланка, який виділяє 19 класифікаційних ознак [4, с. 114].

Поділ грошових потоків за класифікаційною ознакою законності існування є дещо суперечливим, оскільки є можливим лише з точки зору менеджменту, в обліковій практиці його застосування не є можливим, оскільки сама природа бухгалтерського обліку, згідно з законодавством, передбачає формування правдивої інформації щодо діяльності підприємства.

Науковці Л.О. Лігоненко та Г.В. Ситник додатково виділяють такі ознаки:

- відношення до певного інвестиційного проекту (додатковий, ретроспективний);

- ступінь рівномірності грошового потоку з операційної діяльності (мінімально-стабільний компонент позитивного грошового потоку, умовно-стабільний компонент позитивного грошового потоку, варіативний компонент позитивного грошового потоку, умовно-стабільний компонент від'ємного грошового потоку, змінний компонент від'ємного грошового потоку, варіативний компонент від'ємного грошового потоку, екстраординарний компонент від'ємного грошового потоку) [5, с. 18]. Виділення даних ознак дає змогу аналізувати грошові потоки та управляти ними, з огляду на інвестиційну діяльність підприємства, що є актуальним для будь-якого підприємства, оскільки є складовою його розвитку, та більш глибоко аналізувати грошові потоки від операційної діяльності з точки зору їх рівномірності у розрізі позитивного та від'ємного грошових потоків, акцентуючи увагу на варіативному та стабільному їх компонентах.

М. Циган узагальнив існуючі класифікаційні ознаки грошових потоків на основі проведених досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців в 11 ознак [6, с. 151] та запропонував доповнити класифікацію грошових потоків за такою ознакою, як організаційно-правова форма підприємства, виділяючи консолідований грошовий потік та традиційний. У складі консолідованого автор виділяє:

- зовнішній, який відображає рух грошових коштів, що спрямовані на взаємодію з контрагентами;

- внутрішній (трансфертний) потік, який відображає грошові потоки від реалізації товарів або послуг бізнес-одинаціям однієї компанії або взаємопов'язаним компаніям за внутрішньо фірмовими цінами, що відрізняються від ринкових [6, с. 154].

На нашу думку, така класифікаційна ознака є більш прийнятною лише для великих та частини середніх підприємств, що звужує її застосування та загальну доцільність.

М.П. Федішин доповнює існуючі класифікаційні ознакою їх цільової спрямованості, відповідно до якої пропонує виділяти грошовий потік, що спрямований:

- на досягнення тактичних цілей (пов'язаний із підвищенням рівня оборотності коштів, ритмічністю та зниженням ризикованості діяльності, із забезпеченням поточної ліквідності та платоспроможності);

– на досягнення стратегічних цілей (покликаний підвищити ступінь фінансової рівноваги та отримати додатковий прибуток, пов'язаний із формуванням додаткових ресурсів для здійснення фінансових інвестицій) [7, с. 6].

На нашу думку, у даному розподілі відбувається змішування понять та недоцільне їх розмежування, оскільки часовий горизонт стратегічного управління порівняно значний, а можливості адекватного прогнозування, передбачення та оцінювання грошових потоків підприємства – значно обмежені, до того ж процес управління грошовими потоками, по суті, покликаний забезпечувати фінансову рівновагу та економічну ефективність діяльності на протязі всього часу функціонування підприємства.

С.М. Семенова пропонує класифікувати грошові потоки також з погляду на специфіку діяльності підприємства на прикладі підприємств водного транспорту та виділяє грошові потоки за двома ознаками: залежно від виду перевезень – грошові потоки від вантажного та пасажирського перевезення транспортним флотом; та залежно від виду операцій – грошові потоки від експорту, імпорту, транзиту і каботажу [8, с. 150]. Безперечно, класифікація грошових потоків з урахуванням особливостей галузі діяльності підприємства є доцільною та може забезпечити більш ефективне управління грошовими потоками.

Є.М. Заремба, розглядаючи класифікацію грошових потоків за масштабом обслуговування фінансово-господарського процесу, розширює її такими видами грошових потоків:

– грошовий потік за системою, що зобов'язана своєю появою особливим формам об'єднання економічних суб'єктів, які отримали розповсюдження у зв'язку з переходом України до ринкової економіки;

– грошовий потік за сферою діяльності (торгівля, виробництво, заготівлі та ін.) характеризується надходженнями і виплатами грошових коштів, що здійснюються в рамках окремих напрямлень (видів) діяльності, які орієнтовані на потребу ринку і споживача [9, с. 91].

На нашу думку, виділення таких додаткових класифікаційних видів не є доцільним із точки зору управління підприємством, оскільки розподіл грошових потоків відповідно до них може бути надто ускладнений та не забезпечить покращання процесу управління грошовими потоками.

Отже, наразі грошові потоки класифікуються за різноманітними ознаками, проте серед учених не сформовано єдиного підходу

до формування класифікаційних ознак, це підтверджує наявність постійних досліджень та розробок.

На сьогодні ринок характеризується наявністю великої кількості різноманітних підприємств у різних галузях, що відрізняються особливостями фінансово-господарської діяльності і тому потребують формування відповідної системи їх управління, зокрема й управління грошовими потоками.

Розглянемо, які особливості характерні для підприємств торгівлі, що впливають на процес управління грошовими потоками:

– високий рівень оборотних активів у їх загальному обсязі (понад 80%, на підприємствах інших видів діяльності в середньому становить 30–60%);

– значна частка товарних запасів у структурі запасів підприємств (у торгівлі даний показник може становити більш ніж 60%, в інших галузях – не перевищує 20%);

– низький рівень частки власного капіталу у фінансуванні (до 10%, у той час як в інших галузях даний показник не нижче 30%);

– висока частка поточних зобов'язань, що обумовлено особливістю структури оборотних активів та капіталу (показник сягає 75% для підприємств торгівлі, в інших галузях – не перевищує 60%);

– нижча тривалість операційного та фінансового циклів порівняно з підприємствами інших галузей і, відповідно, порівняно вищий рівень оборотності активів.

Враховуючи вищезазначене, з метою більш ґрунтовного аналізу, а також ефективного управління, ми вважаємо доцільним класифікувати грошові потоки для торговельних підприємств також за додатковими ознаками.

Передусім пропонуємо доповнити класифікацію грошових потоків такою ознакою, як «якість грошового потоку за рівнем синхронізації».

Поняття «якість» виникло як філософська категорія і вперше було визначене Аристотелем. Зокрема, узагальнено він вказував, що якість – це «видова ознака, яка відрізняє дану сутність в її видовому різноманітті від іншої сутності, яка належить до того ж роду» [10, с. 281]. Таким чином, якість дає змогу здійснити виокремлення певного об'єкту, явища з їх загальної сукупності завдяки специфічним характеристикам при наявності спільних для цієї сукупності.

Поняття якості як економічної категорії визначено у ДСТУ ISO 9000:2007 як «ступінь, до якого сукупність власних характерис-

тик (3.5.1) задовольняє вимоги (3.1.2)» [11]. Якість розглядається як показник відповідності певним вимогам. Досить широко серед науковців, зокрема, розглядається поняття якості продукту, що, безумовно, пов'язано з необхідністю визначення потреб споживачів відносно певного товару чи послуги з метою здійснення подальшої ефективної підприємницької діяльності. На думку Р. Бичківського, якість – це «сукупність характеристик об'єкту, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені або передбачувані потреби» [12, с. 101].

Таким чином, пропонуємо розглядати якість грошових потоків як сукупність їх характеристик, що здатні задовольнити встановлені та очікувані вимоги підприємства.

При розгляді грошових потоків за класифікаційною ознакою «якість грошового потоку за рівнем синхронізації» пропонуємо виділяти грошові потоки «високої», «середньої» і «низької» якості, що стосуються операційного, інвестиційного та фінансового грошових потоків підприємства на стадіях формування, надходження і витрачання грошових коштів.

Для здійснення зазначеного розмежування за критерій пропонуємо прийняти показник коефіцієнта кореляції вхідних та вихідних грошових потоків, що характеризує рівень їх синхронізації. Нормативне значення коефіцієнта кореляції наближається до 1. Відповідно, по відношенню до цього рівня пропонуємо таку шкалу розподілу якості грошового потоку за рівнем синхронізації (табл. 1).

Таблиця 1
Якість грошового потоку за рівнем синхронізації

Вид грошового потоку	Коефіцієнт синхронності
грошовий потік високої якості	1-0,8
грошовий потік середньої якості	0,5-0,8
грошовий потік низької якості	<0,5

Така класифікація грошових потоків, з огляду на особливості їх синхронізації, дасть змогу здійснювати більш глибокий та детальний аналіз грошових потоків підприємства, враховувати сукупність потоків, що потребують застосування додаткових заходів під час, зокрема, управління та планування.

Крім цього, пропонуємо також здійснювати класифікацію грошових потоків за ознакою

«якість грошового потоку за рівнем збалансованості».

Збалансованість грошових потоків пропонуємо оцінювати з точки зору співвідношення позитивного грошового потоку та суми від'ємного грошового потоку. Оскільки чистий грошовий потік можна розглядати як суму чистого прибутку та амортизаційних відрахувань, то важливо враховувати, за рахунок якої складової формується відношення суми чистого грошового потоку та від'ємного грошового потоку до очікуваного прибутку. Таким чином, про високу якість грошового потоку за рівнем збалансованості підприємства можна говорити, коли позитивний грошовий потік дорівнює сумі чистого грошового потоку та від'ємного грошового потоку, такий грошовий потік вважатимемо рівноважним. Якщо сума чистого грошового потоку та від'ємного грошового потоку перевищує вихідний грошовий потік, то грошовий потік вважається надлишковим і, відповідно, нижчої якості; аналогічно у випадку перевищення суми чистого грошового потоку та від'ємного грошового потоку над вхідним грошовим потоком – грошовий потік вважаємо дефіцитним.

Таблиця 2
Якість грошового потоку за рівнем збалансованості

Вид грошового потоку	
Дефіцитний грошовий потік	$ПГП < ВГП + ЧГП$
Рівноважний грошовий потік	$ПГП = ВГП + ЧГП$
Надлишковий грошовий потік	$ПГП > ВГП + ЧГП$

Також, на нашу думку, враховуючи наявність великої кількості підприємницьких ризиків як операційних, так і фінансових та інвестиційних, доцільним є розгляд якості грошового потоку з точки зору ризику, а саме їх волатильності. Для оцінки грошових потоків за даним параметром пропонуємо за критерій прийняти коефіцієнт варіації надходження і витрачання грошових коштів, що характеризує ступінь нерівномірності вхідного та вихідного грошового потоків. Нормативне значення коефіцієнту варіації для грошового потоку – менше 1. Враховуючи зазначене, пропонуємо таку шкалу розподілу якості грошового потоку за рівнем ризику.

Також із метою більш поглибленого аналізу та управління пропонуємо класифікувати грошові потоки за ознакою «вид операційної діяль-

Таблиця 3
Якість грошового потоку за рівнем ризику

Вид грошового потоку	Коефіцієнт варіації надходження і витрачання грошових коштів
грошовий потік високої якості	0-0,8
грошовий потік середньої якості	0,9-1
грошовий потік низької якості	> 1

ності» та виділяти грошові потоки від основної та неосновної операційної діяльності.

Ураховуючи той факт, що підприємства займаються різноманітною діяльністю – операційною, фінансовою, інвестиційною, – із точки зору стабільності подальшого розвитку найбільш перспективним, на нашу думку, є грошовий потік від основної діяльності. Якщо грошовий потік від основної діяльності не переважає серед інших, можна говорити про загальну низьку якість грошового потоку даного підприємства. Тому співвідношення

Таблиця 4

Класифікація грошових потоків торговельних підприємств

Класифікаційна ознака	Види грошових потоків
Вид фінансово-господарської діяльності	Операційний грошовий потік Інвестиційний грошовий потік Фінансовий грошовий потік
Вид операційної діяльності	Грошовий потік від основної операційної діяльності Грошовий потік від неосновної операційної діяльності
Масштаб діяльності (центри формування грошових потоків)	Грошовий потік по підприємству Грошовий потік по підрозділах Грошовий потік по центрах відповідальності Грошовий потік по окремих господарських операціях
Напрямок руху грошових коштів	Вхідний (позитивний) грошовий потік Вихідний (від'ємний) грошовий потік
Метод обчислення обсягів грошових потоків	Валовий грошовий потік Чистий грошовий потік
Розподіл у часі	Поточні (теперішні) грошові потоки Очікувані (майбутні) грошові потоки
Безперервність формування	Регулярний грошовий потік Нерегулярний грошовий потік
Рівень збалансованості	Збалансований грошовий потік Незбалансований грошовий потік
Рівень достатності обсягу грошового потоку	Надлишковий грошовий потік Дефіцитний грошовий потік
За видом валюти	Грошовий потік у національній валюті Грошовий потік в іноземній валюті
Варіативність направленості руху грошових засобів	Стандартний грошовий потік Нестандартний грошовий потік
Період часу	Короткостроковий грошовий потік Довгостроковий грошовий потік
Передбачуваність виникнення	Повністю передбачуваний грошовий потік Недостатньо передбачуваний грошовий потік Непередбачуваний грошовий потік
Якість грошового потоку за рівнем синхронізації	Грошовий потік високої якості Грошовий потік середньої якості Грошовий потік низької якості
Якість грошового потоку за рівнем збалансованості	Дефіцитний грошовий потік Рівноважний грошовий потік Надлишковий грошовий потік
Якість грошового потоку за рівнем ризику	Грошовий потік високої якості Грошовий потік середньої якості Грошовий потік низької якості

грошових потоків від операційної діяльності до грошових потоків підприємства від звичайної діяльності свідчить про стабільність роботи й якість грошового потоку. Якісний розподіл грошового потоку передбачає оптимальне співвідношення його реінвестування та його використання на споживання.

Таким чином, пропонуємо здійснювати класифікацію грошових потоків за такими ознаками.

Висновки з цього дослідження. Представлена загальна класифікація грошових потоків дає змогу здійснювати ґрунтовний аналіз стану діяльності підприємства з урахуванням особливостей економічної діяльності підприємств торгівлі з метою ефективного управління, виявлення можливих недоліків та можливостей грошового потоку, оцінки перспектив діяльності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Райс Т. Финансовые инвестиции и риск / Т. Райс, Б. Койли ; пер. с англ. – К. : Торгово-издательское бюро BVV, 1995. – 592 с.
2. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и техника оценки любых активов / А. Дамодаран ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1324 с.
3. Фінансовий менеджмент : [підручник] / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 536 с.
4. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с.
5. Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. Управління грошовими потоками : [навч. посіб.] / Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. – К. : КНТЕУ, 2005. – 255 с.
6. Циган Р.М. Удосконалення класифікації грошових потоків з урахуванням сучасних умов господарювання / Р.М. Циган // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4(106). – С. 150–155.
7. Фецишин М.П. Тактичне планування грошових потоків на підприємствах харчової промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / М.П. Фецишин ; НУХТ. – К., 2014. – 23 с.
8. Семенова С.М. Класифікація грошових потоків підприємства з метою стратегічного управління / С.М. Семенова // Водний транспорт. – 2012. – Вип. 3. – С. 146–152 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vodt_2012_3_30.pdf.
9. Заремба Є.М. Грошові потоки підприємства: сутність і класифікація / Є.М. Заремба // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 2(23).
10. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / Аристотель ; под ред. В.Ф. Асмус. – М. : Мысль, 1975. – Т. 1. – 550 с.
11. ДСТУ ISO 9000:2007 Національний стандарт України. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf.
12. Управління якістю. Сертифікація : [навч. посіб.] / Р.В. Бичківський [та ін.]. – К. : Школа, 2005. – 432 с.